

Expunere de motive

Conform Enciclopediei României definește extrem de clar ce înseamnă Localitate-martir, ce comunitate poate primi acest titlu, această definiție afirmând, printre altele, că denumirea generică pentru sat-martir, comună-martir sau oraș-martir, reprezintă un titlu acordat unor localități din România, ca simbol al cinstirii eroismului manifestat și a memoriei martirilor căzuți. Deși nu există criterii precise în stabilirea localităților-martir, în principiu acestea au avut un număr însemnat de victime. Titlul se acordă prin lege.

În luna aprilie a anului 1919, tocmai în Săptămâna Mare înainte de Paște, în județul Bihor în zona microregiunii Beiușului pe valea superioară al râului Crișul Negru s-au desfășurat lupte intense între forțele Diviziei a II-a vânători de munte și Diviziei Secuiești. Aceștia din urmă au avut ordin să oprească înaintarea armatei române. Misiunea lor nu a avut succes. Rând pe rând au părăsit și s-au retras de pe pozițiile de la Criștior și Cărpinet în data de 16 aprilie, în ziua următoare au abandonat Vașcăul iar în vinerea mare, în data de 18 aprilie - de Vinerea Mare - luptele se duceau pe linia Tărcaia – Grădinari. În această zi au primit ordin de retragere, întrucât trupele armatei maghiare din zona Ciucea au părăsit pozițiile, în acest context existând posibilitatea de a fi încercuiți. Practic, după acest moment, în Țara Beiușului armata română a înaintat spre Oradea putând ocupa întreaga depresiune fără un efort militar intens.

În data de 19 aprilie, în Sâmbăta Mare, în localitatea Tărcaia sătenii au fost chemați în piața din fața bisericii reformate, comunicându-li-se că acolo va avea loc o adunare cetățenească, pentru a oferi conform noii situații intervenite, informații de utilitate publică. În momentul în care au fost adunați bărbații au fost selectați într-un grup separat și au fost odios mitraliați în doar câteva minute. Oameni fără apărare, fără nici o vină, au fost executați în fața propriilor neveste și copii. Ulterior, ucigașii au intrat pe străzi și au continuat să omoare populația civilă. În masacru au fost curmate viața 91 a persoane. Cea mai tânără victimă a avut 16 ani, iar cel mai vârstnic 83 de ani. Conform registrelor de stare civilă a bisericii, numitul M. Antal Mihály și soția acestuia au fost îngropați de vii. Au fost cazuri când victimele au fost mutilate. O parte din cei care și-au pierdut viața în acest fel au fost executați în fața casei.

Un gest menit să înfricoșeze și mai mult populația a fost exterminarea judeului satului, care a încercat să dea dovadă de calmare a spiritelor și conlucrare cu noile forțe înarmate. Judele Fenesi Péter s-a născut în 1873, într-o familie cu mulți copii. Frații săi au fost Ferenc și János. Datele din registrele parohiei locale Tărcaia arată că în gospodăria familiei trăiau 12 persoane. Soția lui Fenesi Péter era Szathmári Julianna. Au avut un singur copil născut în data de 8 Septembrie 1911, atunci când tatăl avea 40 ani, iar mama 34. Conform documentelor, în 1919 el a fost judele satului Tărcaia, și a stat la dispoziția tuturor în mod imparțial. Și-a purtat și exersat funcția cu cinste și onoare, fiind un om care totodată și-a iubit mult familia. Judele a fost un om respectat în comunitate, nu a avut conflicte cu nimeni, a cinstit pe toți locuitorii zonei indiferent de naționalitate sau religie. Credea că este responsabilitatea lui ca și judele satului să rămână în localitate și să nu lase comunitatea fără conducător, fără sprijin, fără apărare. Un motiv în plus pentru a nu se refugia din localitate a fost și faptul, că era și epitrop al parohiei reformate. Decizia a fost luată cu responsabilitate întrucât inclusiv preotul satului a fugit la începutul lunii aprilie din Tărcaia, lăsând cheia bisericii la epitropul, judele Fenesi Péter.

În data de 19 Aprilie 1919 înainte de masă Fenesi Péter a observat că soldați și civili români înarmați lovesc cu piciorul ușa bisericii, dorind să intre în lăcașul de cult. El și-a părăsit casa intrând în dialog cu aceștia, le-a spus că are cheia bisericii și le va deschide ușa. După ce a deschis lăcașul de cult o parte din soldați au urcat în turnul bisericii, unde s-au postat cu armament și de acolo i-au urmărit și au tras în oamenii care încercau să fugă din sat, omorându-i. După ce a deschis biserica,

jucele Fenesi Péter a dorit să plece spre casă, dar din păcate, în acest moment a fost împușcat. Unicul copil al judei, Péter avea doar 8 ani. Copilul judei, epitropul Fenesi Péter, micul Péter împreună cu mama sa au rămas în viață, supraviețuind gestului inuman. Soția lui Fenesi Péter, Szathmári Julianna nu s-a mai recăsătorit, inima ei a rămas fidelă fostei perechi. Conform registrelor bisericești ea a murit la 74 ani.

Fiul Péter devenit adult s-a căsătorit cu Bunta Rozalia în data de 25 Ianuarie 1937. Primul lor copil, Fenesi Ferenc s-a născut în 7 Mai 1938. Familia s-a mutat în Beiuș pentru un trai mai ușor, fiind negustori de animale. Au mai avut 6 copii: Péter, János, Erzsébet, Eszter, Rózsa și Sándor. Dintre ei trei s-au mutat înapoi în satul de baștină Tărcăia, Ferenc, János și mezinul Sándor. Ultimul ca și o reparație morală a sorții este azi epitropul parohiei reformată deja de 9 ani, îndeplinindu-și sarcinile cu aceeași cinste și onoare, ca și bunicul său.

Dintre cei 91 de locuitori ai satului 88 de victime au fost înscrși în registrele de stare civilă ale bisericii reformată. După masacru a început o perioadă de 48 de ore de jaf în tot satul, care a fost oprit doar ulterior de o delegație oficială din Beiuș. Conform declarațiilor supraviețuitorilor, principalii responsabili pentru masacru au fost persoanele civile înarmate, care luptau alături de armata regulată.

Datele ne arată că în urma acestui gest inuman 204 copii au rămas orfani și 33 de femei au rămas văduve. Multe persoane s-au refugiat în pădure sau în satele învecinate, în principal în localitatea Finiș, unde se pare că datorită unui preot ortodox plin de umanitate, masacrul nu a mai avut loc, el venind să-și apere consătenii. După câteva zile, cei refugiați au revenit în sat, în gospodării și și-au dezgropat, din mormântul comun, morții, identificându-și rudele și înmormântându-i în cimitirul satului, slujba religioasă fiind oficiată de preotul reformat Bottyán Pál din Beiuș.

După primul masacru din localitatea Tărcăia, o parte din populația localității vecine Grădinari a fost adunată în fața bisericii reformată sub pretextul că urmează să plece și să înmormânteze într-o groapă comună pe cei mitraliați în satul vecin. După ce s-au adunat oamenii în piața din fața bisericii din Grădinari și aceștia au fost omorâți, executați. Din satul Grădinari la fel ca și în Tărcăia printre victime sa aflat și epitropul satului Bunta János. Numele celor care au pățit în urma acestor gesturi inumane din satul Grădinari sunt: Kovács Mihály, Sebestyén Sándor, Izsák Mihály, Bunta Gáspár, Bunta István, Miklós László, Szatmári János, Szatmári Mihály, Szatmári István, Csapó János, Csapó Péter, Szatmári Mihály, Benedek Mihály, Egyed Mihály, Gyulai István, Bunta János, Balla Ferenc.

Pentru multe decenii masacrul nu a putut fi descris, nu s-a putut vorbi despre acest gest inuman. În perioada comunistă, înscrisurile de pe crucile din cimitir au fost o parte răzuite, o parte tencuite pentru a nu fi vizibilă data decesului. Regimul comunist credea că astfel, rușinoasa zi putea intra în negura uitării. În august 1999, în satul Tărcăia a fost realizat un monument în memoria celor cărora li s-a curmat viața tocmai în săptămâna patimilor. Numele victimelor identificate și trecute pe monument: Benedek Mária – 80 ani, Szatmári Mihály – 64 ani, Gyulai Péter – 48 ani, Gyulai Ferenc – 48 ani, G.Antal Péter – 44 ani, Gy.Miklós Ferenc – 64 ani, Illés Péter – 79 ani, P.Benedek János – 43 ani, K.Benedek Péter – 49 ani, Kovács Péter – 34 ani, Ö. Oláh Ferenc – 68 ani, Ifj. Oláh Ferenc – 38 ani, Miklós József – 38 ani, M. Erdei Ferenc – 48 ani, soția Gyulai Katalin – 50 ani și fiul lor M. Erdei Ferenc – 24 ani toată familia a fost masacrată rămânând fără moștenitori, Antal Katalin – 40 ani, Miklós Sándor – 45 ani, Miklós Ferenc – 60 ani, Gyulai István – 38 ani, Nagy Mihály – 65 ani, Miklós Katalin – 26 ani, Szatmári Erzsébet – 24 ani, Szatmári Erzsébet – 53 ani, Halász Péter – 58 ani, Ifj. Halász Péter, Miklós Katalin – 20 ani, Oláh Ferenc – 43 ani, Oláh József – 32 ani, Ö. Illés Péter – 83 ani, P.Benedek Ferenc – 42 ani, G.Fenesi Péter judele, epitropul satului – 47 ani, Szatmári János – 71 ani, Antal János – 45 ani, =Szatmári János – 60 ani, Kali Zsupun János – 65 ani, Gyulai László – 37 ani, Antal Ferenc – 48 ani, Csapó Julianna – 22 ani și Antal Ferenc – 43 ani soț și soție au fost masacrați

împreună, S.Mikló Mihály – 49 ani, Mikló Zsuzsanna – 60 ani și s.Szatmári Péter – 64 ani soț și soție, Sebestyén Julianna – 67 ani, Benedek Mihály – 75 ani, Benedek Ferenc – 48 ani, Erdei Mihály – 53 ani, Halász Sámuel – 62 ani, Gyulai Gábor – 63 ani, Stozinger Sándor – 47 ani, Papp Sándor – 24 ani, dădă Mikló Mihály – 60 ani, Erdei Ferenc – 59 ani, Gutmann Antal Péter – 60 ani, P.Benedek Mihály – 53 ani, Szatmári Sándor – 51 ani, Erdei Zsuzsanna – 63 ani, Kovács Péter – 32 ani, Izsák Mihály – 62 ani, Gyulai Péter – 35 ani, Gyulai Ferenc – 48 ani, M.Antal Mihály – 59 ani și Oláh Erzsébet – 49 ani – soț și soție înmormântați de vii, Kovács Mihály – 61 ani, Lőrincz János – 73 ani, Antal István – 39 ani, M.Erdei Ferenc – 64 ani, Szatmári Ferenc – 32 ani, M.Szatmári János – 64 ani, P.Antal László – 40 ani, Mikló Julianna – 50 ani, Balla Ferenc – 80 ani, Ifj. Balla Ferenc – 28 ani, H.Mikló Ferenc – 45 ani, B.Gyulai Ferenc – 42 ani, Benedek Mihály – 68 ani, Antal Mihály – 60 ani, Bendek Mária – 39 ani, J.Oláh Ferenc – 54 ani, Oláh Ferenc – 23 ani, Zsupun Gábor – 46 ani, puttya Bunta János – 49 ani, Papp Mihály – 41 ani, Istók Gábor Ferenc – 63 ani, M.Gábor Péter – 46 ani, B.Halász Katalin – 55 ani, Mikló István – 44 ani.

Având în vedere că în acest an se împlinesc 95 de ani de la aceste evenimente tragice și totodată săptămâna patimilor coincide cu săptămâna patimilor din 1919 vă rog să realizăm o reparație morală acestor comunități, condamnând în acest fel orice gest inuman realizat împotriva unor bătrâni, femei, copii neînarmați, civili ce nu aveau nici o vină.

În raport cu evenimentele descrise anterior și în concordanță cu definiția din Enciclopedia României a localităților martir, precum și în consens cu legislația aprobată în situații similare de Parlamentul României în anii trecuți solicităm, ca prin lege, să declare satele Tărcaia și Grădinari localități martir.

Inițiatori,
Szabó Ödön
Deputat UDMR

CSEKE ATTILA - UDMR	
HALDOGAN IOSIA - UDMR	
ANTAL ISTVAN UDMR	
KERESKENYI GÁBOR	
KOROSI ATTILA	
BONCS ISTVAN	
KUCHEK KÁROLY	
KELEMEN ATTILA UDMR	
Feyer János	
MARKÓ ATTILA UDMR	
HOLNAR ISKUT UDMR	
SERES JÓZSEF UDMR	
ERDEI D. ISTVÁN UDMR	
Alcoba Adrian - Lăcoșlar min	
BOGDAN GHEORGHE - PSD	
LAZA-MATIUTA LIVIU - PSD	
KELEMEN HUNOR	
MARKÓ BELA senior	
Dinu C. Gheorghe, P.C.	
PATAKI CSABA	
BIDO DOZALIA IBOLYA	
ZLATI RADU - PNL	
VERESTO ATTILA UDMR	

VEGH ALEXANDRU UDMR